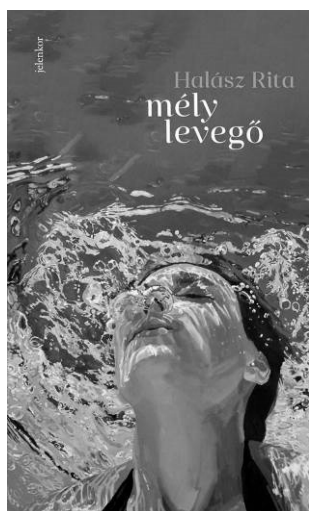

VESZPRÉMI SZILVESZTER

Vera nem lett rajzfilmrendező

HALÁSZ RITA: MÉLY LEVEGŐ

Jelenkor Kiadó
Budapest, 2020
194 oldal, 2999 Ft

”

Bán Zsófia a 2020-ban az Élet és Irodalom hasábjain publikált és azonnal reaktívvá vált *Bovaryné megbukik* című esszéjében arról gondolkodik, hogy hol van a nők és a nők által írt irodalmi szövegek helye – ezzel végsősoron egy kísérfősszét hoz az elmúlt időszakban debütáló nőszerzők kötetéhez. Például Mucha Dorka 2019-ben kiadott *Puncs* (XXI. Század Kiadó) című regénye kapcsán a *strandkönyv* jelző Szendi Nóra „*Csak történik*” (Élet és Irodalom, 2020) és Locker Dávid *Egynyári kaland* (SZIFonline, 2019) című kritikájában is megjelenik, noha Locker megemlíti: „*A szerző a nyelvvel mindenképp teremtő viszonyban áll, ez kétségtelen.*” Ugyanebbe az irodalmi térbe és diskurzusba érkezik meg például Harag Anita *Az évszakhöz képest hűvösebb* (Magvető, 2019) című novelláskötete vagy Bakos Gyöngyi *Nyolcszáz utca gyalog* (Magvető, 2020) című regénye is, amelyek nyelvi igényességgel, személyes és női elbeszélőkkel a *Puncs*éhoz hasonló, bár kevésbé éles recepciót kaptak.

A felsorolt kötetekkel egyidőben, egy, a női elbeszélésekre már figyelő, érzékeny társadalmi és irodalmi térben jelent meg Halász Rita *Mély levegő* című regénye a Jelenkor Kiadó gondozásában 2020 őszén. A regény egy harmincas éveiben járó kétgyerekes anya válástörténete, aki bántalmazó házasságának a romjait igyekszik eltakarítani, miközben keresi a családi feladatok közben feloldódott identitását és a képzőművészethez való visszatérésének a lehetőségét. A *Mély levegő* kifejezetten olyan alkotás, amelyeknek a megjelenését Bán az esszéjében hiányolja, a hagyomány felől szerinte az ilyen regények csupán a „női irodalom” részei, hiszen azok „előtérben érzelmek és emberi viszonylatok nagyított közeli rajzolódik ki, valamint ezeknek az embereknek a mikrokörnyezete”. Az irodalom közege, az említett regények recepcióját látva, úgy tűnik, hogy tanult Bán esszéje után a nő-történetek olvasásáról, ugyanakkor az érzelmek és a szemé-

lyes viszonyok gondos leírása és a kapcsolati erőszak tematizálása miatt Halász könyve a szűk szakmánál lényegesen szélesebb olvasórétegekhez ért el, recepciója női magazinokon és web 2.0-s médiumokon át a legfontosabb irodalmi lapok kritikarovatáig terjed.

A *Mély levegő* egy családon belüli erőszakból kiszabaduló feleség története, saját hangon való elbeszélése, amelyet az áldozatszerep felismerése, majd a házasság elgyászolásának, a tapasztalatok levonásának állomásai szerveznek. A főszereplő, Vera számára egyre inkább láthatóvá válnak azok a helyzetek, amelyek a kapcsolatuk válságához vezettek, miközben a számára a neveltetésében felkínált szereplehetőségeket, női életutakat is megkérdőjelezi. Talpraállása érdekében megpróbálja ezeket újraírni, miközben a menekülés konkrét előzménytörténetét vagy a mély szembenézések tanulságait csak a szöveg végén ismerjük meg, amikor az elbeszélő már a kimondhatóság távolságába kerül a történetektől.

„Anyá, mesélj! Nem válaszolok” (5) – hangzik el regény első két mondata, amivel egy bukkott anya képét hívja elő. Az elbeszélő és a főhős azonossága időben is rögzített, az elbeszélő a jelenben van: a válástörténet és a saját érzelmeiben, emlékeiben való nyomozás nem utólag konstruálódik meg, hanem végigkövetjük a felismerések pillanatait. A regény elején Vera rossz anyaként gondol magára, férje, Péter toxikus mantrái kísérik az elbeszélést: „A hó hullik, csak a proli pestiek mondják, hogy esik” (5), „Nem aha, hanem igen” (43), „Péter utálja, ha azt mondom, terhes” (47), de a Péter melletti megszokás nemcsak a szóhasználatot, hanem a cselekvéseket is megköti: „Már kétszer felmostam, Domestosszal és ecettel is. Péter öklendezett az ecettől” (10).

A regény első részeiben Vera Pétertől független karakterre építi magát. Az apjához viszaköltözött nő takarít, és igyekszik ellátni anyai teendőit – ezekkel a cselekvésekkel teremt magának folytonosságot. Háziasszonyként viselkedik, noha házasságában ebben a szerepben bukott meg, hiszen Péter főzött jobban, Péter vasalt pontosabban, és Péter varrta meg a ruhákat. Ebből később Vera a munkakereséssel és a problémákkal való szembenézéssel tör ki, az anyagi bizonytalanság vezet az első felismeréshez: évek óta otthon ül, holott nem is érezte magát hasznosnak. Az olvasó az elbeszélő érzelmi tévútjait vele együtt járja be: végignézi, ahogy párkapcsolati függőségből alkoholizmusba, majd drogfüggőségbe esik, miközben igyekszik rendbehozni az életét, aminek az utolsó ismert célja az, hogy gyermekkorától kezdve a képzőművészeti főiskolán át egészen a gyerekszülétség rajzfilmrendező szeretett volna lenni.

A kiüresedés pszichoszomatikus tünete a címben is jelölt mély levegővételre való képtelenség és az állandó merevség, akár a taxiban, akár egy családi vacsora közben, akár úszás alatt, és ezalól csak a kokain jelent valamiféle átmeneti feloldást. Az ellazultság és a pontos levegővétel az úszásban a haladás elengedhetetlen feltétele, így Vera az első művészeti projektjében a víz közegén gondolkodik, amely így az egész regény metaforájává válik.

Vera önmagával küzd, de ő maga a női, feleség- és anyaszerepek kollektív terhét viseli. A kötet egyik legerősebb gesztusa, hogy foglalkozik a vallás konvencióival, így kerül a regényben Szent Rita története – aki egy nehéz természetű férfi mellett is engedelmes feleség maradt az elrendezett házasságában – és a felvetés, hogy egy elvált nő számára jár-e az üdvösség. A konzervatív vallásosság ellenpontja Vera szabadszájú, elvált édesanyja, aki szabad gondolkodása ellenére lányát nem tanította meg arra, hogy kiálljon magáért, de más anyaszerepeket is megnyitnak a mesék, Vera anyósának házasságelbeszélése, az apja gondolatai

vagy Péter elvárásai. Vera őrlődik a nőiség és az anyaság ideális képeivel, miközben a gyermekei kihallgatott szavai szembesítik: „Szerintem apa jobb anyuka lenne, mint anya” (154).

Vera sem érzi magát jó anyának, hiszen a jó anya nem a vécéajtó mögött számol, hogy visszafogja az agresszióját, egy anya nem érzi magát rosszul a gyermeke születésnapján, egy anya nem utálhatja a telet akkor, amikor a gyermekei kint akarnak játszani. A gyerekei számára Vera olyan anya, aki fáradt, akivel nem lehet nevetni, viccelődni, játszani. A kimerült nő keresi a diagnózisait az észlelt krízisekre, a történet egy fontos pontján kimondhatóvá válik: „A férjem bántalmazott. Verbálisan és fizikálisan is” (54), ezzel elindítva az áldozatokra jellemző mantrákat. Vera próbálja az okozott károkat elbagatellizálni, az elkövető felelősségét elvitatni, sőt, a saját felelősségét keresni, miközben igyekszik elhitetni magával, hogy ha segítséget kér, hinni fognak neki, és elég erős lesz ahhoz, hogy szembenézzen a múltjával.

Ambivalens módon a regény legnagyobb hibája éppen az, hogy hiánytalanul teljesíti a vállalásait. Halász Rita egy feszes nyelven megszólaló, számos problémát (például droghasználat, valláshoz való viszony, közéleti aktivizmus) a maguk helyén felvillantó regényt írt egy bántalmazó házasságából kilépő nőről. Ezzel együtt, noha a regény epizódjai rendkívül ügyesek, leírók és metaforikusak (elég csak a párterápia jeleneteire, A kis hableány mesélés és újramondás pillanataira vagy a drogfüggőség megragadására gondolni ahhoz, hogy ezt belásuk), narratívájában mégsem rejtegetnek valódi fordulatokat. A regényegészben minden a megjósolható helyén történik, Péter sztereotipikus bántalmazó férj: elállja a felesége útját, ha az ki akar lépni egy beszélgetésből, gyerekként kezeli a párterápián, és el kívánja hiteltelenteni a feleségét, problémáit túlérzékenységnek titulálni, Vera barátnője, Andi pedig cinizmussal és pszichológiai tapasztalataival a mindenkori olvasó gondolatait közli, így befolyásolva a cselekményt.

Ezzel együtt is, Halász Rita korábbi novella- és regényrészletpublikációi után első regényével az irodalmi élet számára fontos, figyelmes és okos szöveget hozott létre, amely a legjobbkor jelent meg ahhoz, hogy építő vitákat generáljon női szerepekről, generációkon keresztül továbbadott mintákról, mérgező kapcsolatokról és a mély levegővételtől való megfosztottság tapasztalatáról mint a nagy kisebbségi, ha tetszik, irodalmi témáról.